

# AZ EGYÉNI SPIRITUALITÁSTÓL A VILÁGOT ÚJRATEREMTENI KÉPES SPIRITUALITÁSIG A MIKROSZINT ÉS A MEZOSZINT ELHATÁROLÁSA ÉS A FOGYATÉKOSSÁG KONTEXTUSA<sup>1</sup>

KÖNCZEI GYÖRGY

## Absztrakt

*A tanulmány a spiritualitás két elemi szintjének meghatározása és szétválasztása mellett a fogyatékoságtudomány kontextusába helyezi két alapfogalmának (fogyatékoság és spiritualitás) összefüggéseit. Új és széles összefüggésben mutatja be az „őrzője vagyok-e én a testvéremnek” (1Móz 4,9) káini dilemmáját.*

*A mikroszintű spiritualitást (meditáció stb.) az egyén önfejlesztő motívumaként fogja fel. Kimutatja, hogy a mezoszintű spiritualitás a fogyatékoság relációjában a valóság átalakításának fundamentális mozzanata. Ennek azonban logikai értelemben előfeltétele a homo spiritualis (Luk Bouckaert) fogalma; ontológiai értelemben pedig lehetőségi föltétele a homo spiritualisra jellemző működésmód szerinti létezés.*

*Mindezzel újraértelmezi az emancipatív oktatást és kutatást, illetve új, a korábbi-nál erősebb elméleti alapra helyezi a fogyatékoságtudományban partícipatívnek nevezett felsőoktatási/egyetemi tevékenységet.*

**Kulcsszavak:** spiritualitás, mikroszint, mezoszint, fogyatékoságtudomány, partícipatív oktatás/kutatás, felsőoktatás

---

<sup>1</sup> – Az alábbi szöveg a Magyar Máltai Szeretetszolgálat spiritualitás és fogyatékoság tárgykörben, 2021 áprilisára tervezett konferenciája előadásának előzetesen írott formába öntött változata.

## Indulás: bevezetés és alapozás

Azt az elemzési feladatot kaptam, hogy ismételt kísérletet tegyek (előzmény: Könczei–Sándor, 2019) annak megragadására, hogy mit jelent a spiritualitás az úgynevezett fogyatékos-sághoz való viszonyában. A kérdést eredetileg persze a Máltaiak teszik föl – többünknek, és ki fog derülni, hogy ezzel mekkora robinzonádra készítetnek minket, konferencia-előadókat, valószínűleg valamennyiünket.

Nyitott narratívának tekintem az alábbiakat, mert nem tudom és nem is kívánom egyetlen ponton sem lezárni e gondolkodási folyamatot, melybe egyes pontokon, fölteszem, sikerül majd a jelenlévőknek is ma vagy a későbbiekben bekapcsolódniuk, és az ittenieket tovább is vezetniük.

Az indító alapkérdés, mint annyiszor, most is a következő: *mi a világ, és kik vagyunk mi benne?* Ez most kiegészül egy újjal: *és kik vagy mik a mások?* Innen, erről a pontról, az elemzés e teréből válik majd el, hogy

- a spiritualitásról és a fogyatékos-ság jelenségéről mit gondolunk, de az is,
- ami ennek a háttérében áll: miként gondolkodunk egy *fűszálról* vagy *fárról*, egy *parányról* (legyen az akár plankton vagy hangya), miként egy *ökoszisztémáról* és egy emberről, *embertársról*, aki fogyatékos-sággal él – vagy nem.

Következésképpen – látni fogjuk, hogy – innen, éppen ebből a szellemi pozícióból fogalmazódhat meg immár szélesebb perspektívában a válasz arra a réges-régi kérdésre is, amely a fogyatékos-ság és a spiritualitás által lefedett területnek minden valószínűség szerint a *legfontosabb kérdése*, hogy *vajon őrzői vagyunk-e a testvérünknek*<sup>2</sup> (1Móz 4,9). De miként az iménti *parány*-utalás is rámutatott már: azon a kérdésen is alkalom nyílik elgondolkoznunk, hogy *ki és mi minősülhet testvérünknek*.

A spiritualitás a jelen gondolkodási folyamatban mindenképpen *az adott, a mindennapi, az anyagi meghaladását* jelenti, az azon való fölül- vagy túlemelkedést. (Ha így jobban tetszik, egykori teológiaprofesszorom, Kerekes Károly ciszterci szerzetes mindennapi nyelven formált fogalomhasználatát parafrázálva: a spiritualitás mindenekelőtt *a leközáltságtól való mentességet jelenti*.)

2 – „És mondta az Örökkévaló Káinnak: Hol van Ábel, a te testvéred? És ő mondta: Nem tudom; *vajon testvérem őrzője vagyok-e én?*” A számos lehetséges válasz közül álljon itt példaként a 20. század egyik legkiemelkedőbb természettudósáé, a nagy Feynmané, aki véletlenül éppen az atombomba gyártásának Los Alamos-i időszakára emlékezve boldogan számol be a következőkről: „Aztán ott volt Neumann János, a nagyszerű matematikus. Nekem mindig nagy élmény volt, amikor vásárnaponként Neumann, Bethe, Bob Bacher és jómagam kimentünk járni egyet a kanyonokhoz. Neumann egyszer megosztotta velem egy érdekes gondolatát: »Tudja, az embernek nem kell felelősséget vállalnia a viláért, amelyben él.« Ennek a vezérelvnek köszönhetem, hogy kibontakozott bennem az a rendkívül erős »társadalmi felelőtlenségtudat«, amellyel felvértezve azóta is nagyon boldog embernek tudhatom magam. Tevékeny felelőtlenségtudatom magvát azonban maga Neumann ültette el, ebben bizonyos vagyok!” (Feynman, 2002: 79).

A jelenségnek, s így a fogalomnak is, a jelen összegzés két szintjét értelmezi. Az egyik a kizárólag *az egyén szintjén* megjelenő: nevezhetjük ezt *mikroszintű*nek; a másik pedig a közép- vagy *mezoszintű* spiritualitás, amely közösségi szinten, közösségi szinteken mutatkozik meg. Magasabb, azaz például makroszinten, bár lehetne, itt most nem értelmezzük a jelenséget. A téma kényszerű szűkítése okán ugyanígy kimaradt a fogyatékkal élő személyek spirituális jogainak (Whiting–Gurbai, 2015) elemzése is. Ugyanígy nem képezi a vizsgálat tárgyát a vallási aspektus sem, pedig annak szakirodalma relatíve kiterjedt, még ha számottevő részben *félreértésen* alapszik is.<sup>3</sup>

## Első lépés: a spiritualitás szubjektív szintje (egyszerű példák)

*„Nem emberi lények vagyunk, akik spirituális élményeken megyünk keresztül, hanem spirituális lények, akik az emberi létezés élményén haladnak át.”*  
Maharishi Mahesh

Korai személyes spirituális élményem egy alkonyi szoba, melyben első mesterem a *mikroszintű spiritualitás*ban tökéletes meditációs pózban egyedül és csupán egy mécses lángjától megvilágítottan meditál. Maga a látvány felemelő volt,<sup>4</sup> de nehézséget is okozott. Az, amit akkor tapasztaltam, a szívem legmélyéig hatolt, ám mivel nem voltam felkészülve rá, egyidejűleg azt is éreztem, mintha kirekesztődtem volna valamiből. Az, ami lehetett volna hibátlan, ezáltal részben ambivalens tapasztalattá változott. De hát ki igazolta valaha is, hogy a világ és a benne való létünk nem éppen ilyen természetű? Azaz vajon mikor éljük át a maga teljességében *csupán a jót*? *Két, több vagy éppen számos hatás eredője a természeti és a társadalmi világban úgyszólván minden.* Leginkább soké, csak a mindennapi tudat, a mindennapi nyelv meg az úgynevezett *józan ész* vezet bennünket *az egyszerű megoldás* irányába. Egyetlen példával: Mario Bunge több mint fél évszázaddal ezelőtti okságfelfogása még egészen más, mint a posztmodern utáni okságfelfogás (vö. például Bunge, 1959 vs. például Corker–Shakespeare, 2002).

A mindennapi tudat – mind oksági, mind egyéb területeken megvalósuló – korlátozását *a kutató* kiválóan ismeri, mivel nap mint nap dolga van vele. S ugyanez például a zen buddhizmus gyakorlatában *az elme féken tartását*, azaz lényegét tekintve ugyanígy: *korlátozását* jelenti.

Aztán éveken, évtizedeken át gyakoroltam. Számos módon tettem, míg lassan rájöttem, hogy mi az én saját meditációs és spirituális utam. Kellettek ehhez tudatos gyakorlatok, kel-

3 – A nem félreértett és egyben kitűnő interpretáció példája: Bejoian, 2006, a bevett, *vallási értelmezés* pedig Leong, 1998.

4 – A közkeletű értelmezés szerint „ha valaki figyel egy meditálót – maga is meditál”. Részletesebben lásd Mireisz László egyik snittjét itt: Farkas, 2020.

lett egy zen közösséghez fűződő kapcsolat, de szükség volt a különféle spirituális iskolák iránti tájékozódásra is – és eközben fontos volt, hogy Carl Gustav Jungnak a szimbólumokról, a bennünk, valamennyiünkben ott élő ősi szimbólumokról való koncepciójával megismerkedjem (Jung, 2011).<sup>5</sup> És persze mindaz, amit Hermann Hessétől megtanulhattam. (Nekem személyesen éppen a következő mondat lett meditációs tevékenységem egyik oszlopa.) A Buddha élettörténetéről írott *Sziddhártában* Hesse így beszél:

„...valahol mélyen csend és menedék van benned, ahová életed bármely órájában visszahúzódhatsz – és otthonra lelhetsz benne” (Hesse, 2005: 78; Kászonyi Ágota fordítása).

A vendéglátó, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat internetes oldala egyik motívumát megidézve álljon itt most egy másik, egy bibliai példa: „... ha valaki arcul üt téged jobb felől, tartsd oda neki a bal arcodat...” (Mt 5,39). Azért fontos, mert ha jól figyelünk, megértjük, hogy ez *nem is annyira forradalmi*, mint inkább *mikroszintű spirituális* tanítás.

Részkonklúzió: az eddig példaként említettek kivétel nélkül mikroszintű spirituális formák, és mint ilyenek, lényegében nem más, mint *az egyén önépítését szolgálják*.

## Az elrugaszkodás: a közösségi spiritualitás

A 2010-es évek legvégéig a tudományos publikációk általában – miként a fogyatékoságtudományi szakirodalom sem (ha foglalkoztak egyáltalán a spiritualitás kérdésével) – nem hozták e magasabb szintet: megelégedtek azzal, hogy megmaradtak a mikroszintű spiritualitás szintjén (lásd például Kaye–Raghavan, 2002; Bejoian, 2006). Az intellektuális nagyság, amely Zsolnai és Flanagan kötetében (2019) a grandiózus szerkesztői munka nyomán formát nyer, legelsősorban *a kifejezetten eredeti kérdésfeltevésben* (és persze a feladat kijelölésben) mutatkozik meg. Ez pedig így szól: bár az egyes szakmák szintjén a mindennapi domináns gondolkodási és működési modell tipikusan a materiális világlátás, tapasztalataink szerint léteznek nem materialista modellek is, amelyek *az emberi létezés spirituális felfogásán* alapulnak. Nosza – mondják a szerkesztők –, *keressük meg ezeket!* (Zsolnai–Flanagan, 2019: 3).

Azért tekintem ezt a felfogásmódot szellemileg egészen kiemelkedőnek, mert azokat (és éppen) a kifejlett csírákat keresi és találja meg a világ számos országában a társadalmi működésben, a kultúrában és a szakmák szintjén is, amelyek *elvileg és a gyakorlatban is*, több területen *bizonyítottan* alkalmasak a társadalmi és az egyéni, *kökemény és intézményes ön- és világpusztító mechanizmusok megmutatására és sarkaikból való kifordításukra*.

<sup>5</sup> – NB: miközben a fentiekre gondolunk, helyes, ha nem vétünk szintet. Ugyanis az, amit Jung bemutat, voltaképpen szintén tartalmazza a közösségi elemet, de valamiféle különös transzformáció eredményeként. Ezzel a formával a mostani útkeresés nem foglalkozik.

## Egy lépés vissza: „ez vagy te” – kiegészítés a mikroszintű spiritualitáshoz

### Bouckaert homo spiritualisa

Amikor Bouckaert a *homo spiritualis* fogalmát elének tárja (2011: 24), *differentia specifica*-ként a másokkal való kapcsolatban levésünkből fakadó tudatosságot hangsúlyozza. (Bouckaert itt Ricceurre hivatkozva *elsősorban* az ember-ember viszonyt tekinti, és a bennünk élő lélekre utal, amely egymással és magával a létezéssel összefűz bennünket.) Pontosabban kifejtetten, cizelláltabban, ám tartalmilag mégis éppen úgy, mint Kindler (1982) tette, amikor a döntéshozatal társadalmi motívumait kutatván így fogalmazott: „tekintettel másokra”.

Bouckaertnál és Kindlernél is mind e tudatosság, mind e másokra való tekintettel levés valójában dinamikus, tevékeny, azaz kifejezetten *aktív, cselekvő elem*. Zászkaliczky (1987) korai formálását gyogyepedagógiai antropológiai kísérletében a *homo adjuvandus* fogalmával operál, talán éppen Joannes Dedingen nyomán: a *segítségre szoruló ember* fogalmával. Amit meg Karl Rahner 1976-ban hangsúlyoz *A hit alapjaiban*: „az ember másra utalt lény” (Rahner, 1983: 59), az is fontos, de csupán *valamelyest* hasonló Kindler és Bouckaert szellemi pozíciójához, mivel ez utóbbi voltaképpen *passzív motívum*. Mind Zászkaliczky, mind Rahner a *rászorulás felől* teszi föl a kérdést: *milyen és 'mire utalt/mire szorul' az, aki másra utalt?* Kettejük megközelítése is feltétlenül releváns, de más szemszögből, mert nem ez a spirituális mozzanat. A spirituális mozzanat az, hogy mit teszek én (érte), vagy *mit teszünk mi, együtt* – és főképpen *miért*.

És e *miért* legalább kétféle módon fogalmazható meg. Az egyik a bouckaerti. A fogyatékoságtudomány elméleti alapozásához most nekünk ennyi éppen elég. Ha úgy tudsz tekinteni a Másikra, aki történetesen egy fogyatékosággal élő személy, mint saját magadra – az már elegendő ahhoz, hogy *elméleti tekintetben* a diszciplínán belül maradj (az összefüggést lásd később). Nos, ez kifejezetten radikális szemléleti forma. Különleges erejű látásmód, nem ám akármilyen! Olyan, amely *alapozza is és teszi is* a spiritualitást. Mert ebből a belátásból *mikroszinten* részben már következik a tett.

De van még egy lépéssel tovább.

## „Ez vagy te” („tat tvam aszi”)

A szanszkrit eredetit felkiáltójellel is és „Te vagy az” formában is megjelenítik a magyar nyelvben.<sup>6</sup> Hamvas Béla az, aki a Cshándógja-upanisad vonatkozó versei (6.8.7.)<sup>7</sup> nyomán így fogalmaz: „Minden lény, állat, növény, kő, föld, rovar, madár, embertárs, anya, testvér, démon, isten – ez mind Én. *Tat tvam aszi*” (Hamvas, 2006: 42).

Hamvas is, forrása is a felsorolt létezőknek csak másodsorban az egymáshoz, elsősorban az Abszolúthoz való kötöttségével érvelnek. Az érvelés kiindulópontja pedig a *legfelsőbb valóság* egysége. (Ennek a motívumnak a további elemzésére a jelen tanulmány keretei nem elégségesek. További mértékadó forrás például Gupta, 1962.)

Pedig erről a pontról aztán újra föltehető ám a kérdés, és immár még mélyebb perspektívában, hogy *őrzője vagyok-e én a testvéremnek...*

## A szintek egybefonódása, szintézis: fogyatékoság és spiritualitás

A korábban idézett Zsolnai–Flanagan-kötet egyik tanulmánya a fogyatékoság és a spiritualitás egyes összefüggéseinek feltárására tett kísérletet (Könczei–Sándor, 2019). Az ott leírtakhoz képest a mostani kiegészítés akár visszalépésnek is tekinthető. De nem az. *Távoldás, távolítás*, annyi bizonyos. De alkalmanként szükség van a nagyobb távolságra, hogy tisztábban és mélyebben lássunk.

Miért volt szükségünk a *szintek* különválasztására, és milyen elméleti konzekvenciákkal jár ez a fogyatékoságtudomány számára? Nem, nem amiatt, hogy a magas támogatási szükséglet (kb. = a súlyos fogyatékoság) jelensége már maga részleges *spiritualitás*: hiszen már önmagában azáltal, hogy feje tetejére állítja a normalitást, kiemeli a mindennapok rutinjából: hiszen *szimpla létével* létrehozza a cselekvő, az alkotó normalitáskritikát. A standard fogyatékoságtudományi látásmód a normalitás gondolkodási és cselekvési sémáin, rutinjain való túlemelkedésre tör; szellemi rúdugrásra tehát – de, láttuk az imént, hogy volt ennél is tovább.

A Sándor Anikóval írott, már idézett tanulmány több *közösségi spirituális* gyakorlati példája közül egyet itt kiemelve: a *participatív kutatást és oktatást* – az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Karán – a most itt végigvitt gondolkodási folyamatban a korábbiánál egy-

6 – A témakörrel, és *értőn*, Szabó Lőrinc költőnk is foglalkozott. De mivel ez itt nem egy filológiai elemzés, ennek hivatkozásától eltekintünk. *Aki nem hiszi, járjon utána!*

7 – Ez az *ez vagy te* éppen nyolc helyen fordul elő a szanszkrit szövegben. Mindig azonos formában. Magyarul Tenigl–Takács László fordításában így szól: „Ez a parányi a mindenség lényege, ez a Valóság, ez a Lélek. Ez vagy Te is, Svétakétu” (Upanisadok, é. n.: 6.8.7.). És ugyanez angolul: “The finest essence here—that constitutes the self of this whole world; that is the truth; that is the self (*atman*). And that’s how you are, Svetaketu” (Olivelle, 1998: 253). (S, lám, az angol is cifrázza, mert küzd vele, hiszen másutt a “that thou art”, “thou that art” alakban bukkan fel.)

gyel erősebb elméleti alapra helyeztük. (A témát igényes elméleti keretben Cserti-Szauer és munkatársai [2019] tárgyalják.) De a participatív oktatás és kutatás eddig azon a lényegében egyszerű fogyatékoságtudományi fundamentumon állt, hogy *nincsen fogyatékoságtudomány az érintettek hangja nélkül*. A fogyatékoságtudomány éppen ezért nem „fogyatékoságtudomány”. Hiszen fogyatékoságtudomány minden további nélkül lehetséges a fogyatékosággal élő személyek aktív közreműködése nélkül is.

A fogyatékoságtudománynak valójában sem a *fogyatékoság*, sem pedig a *tudomány* nem lényegi eleme. Lényegi eleme azonban saját *értékrendje* és *szemlélete*. A fogyatékoságtudomány fogalmát a magyar nyelvben nem amiatt vettük használatba, mert beleszerettünk volna a tudományba. Nem. Mindenekelőtt azért, hogy minden más, a tősgyökeres, erős *részvételt* mellőző más diszciplínától elhatároljuk.

Mostantól immár az is látszik, hogy tudományterületünk és kapcsolódó gyakorlataink elméleti és spirituális alapozása elvégezhető a Bouckaert-féle érvelés alapján. De – figyelem! – ez az alapozás attól még megreked a mikroszintű spiritualitás szintjén.

Emlékeztetőül: a fogyatékoságtudomány négy fundamentumon, négy oszlopon áll, melyek szükségesek és elégségesek megragadásához, de az alapozásához is. Ezek pedig a következők:

- *kritikai társadalomtudomány*, amely nem feledkezik meg
- az érintett személyeket elnyomó *rejtett mindennapi hatalom* radikális elemzéséről,
- a fogyatékosággal élő személyekkel a közös kutatómunka során *kölcsönösen működött, egymás iránt „kivitelezett” alázatról*, és elvehetetlen helye van benne
- *az érintettek saját hangjának*.

A mostani spiritualitásközpontú elemzés alapján állítom: a saját hang meg tud szólalni az emancipatív kutatásban (és oktatásban) is, és ez a „megszólalás” akár a *homo spiritualis*, azaz a *mikroszintű spiritualitás* szintjén értelemszerűen kivitelezhető is, ami rendben is van így. Ám az emancipatív kutató jól megvan egyedül. Ő autark. Az emancipatív kutatónak nem differentia specificája a közösségi működés gyakorlata, és ettől ő még magas szintű fogyatékoságtudományi kutatást végezhet.

Ám a harmadik fundamentális elem, a kölcsönös alázat (ebben csillan meg a *kölcsönös függés* bouckaerti és kindleri eleme) *kizárólag közösségben* verhet gyökeret, *fejlődhet ki*, *kizárólag közösségben* működik, és a közösen, együtt megvalósított tevékenységformák nyomán él.

Ezért van, hogy *a közösség az ugrópont*. A kutatói és oktatói közösség tehát az a *dobbantó*, amely az egyetemi munkában a *mezoszintű spiritualitást* és annak közösségi és világalakító erejét képes létrehívni.

## A további kutatások egyik lehetséges iránya

A 2010-es évek második felében, röviddel egy indiai egyetemi kurzusomat követően készült egy kutatási terv, amely addig szokatlan módon kísérelte meg keresztbe metszeni a spiritualitás és a fogyatékoság kölcsönhatásait. Két kutatási kérdése volt:

- Az első: *vajon a nagy vallási rendszerek mélyén húzódó spirituális hagyományok reflektálnak-e a fogyatékoságra és/vagy megjelenési formáira, s ha igen, miképpen?*
- És a második: a judaizmus (Tóra, Zohár, kabbala), a zen buddhista kóanok, a hinduizmus Bhagavad-gítája, a kereszténység Újszövetsége és a szúfizmus néhány alapszövege *megjeleníti-e* bármi módon a fogyatékoságtudományi vizsgálódásainkból jól ismert *pozitív ontológiát*?

Ezt a vizsgálatot annak idején technikai okokból végül elvetettük. De hogy vezet-e valahová, és mit találunk az út végén, az csak a jövőbeli hazai és nemzetközi kutatások eredményeként derülhet ki.



## FELHASZNÁLT IRODALOM

- BEJOIAN, LYNNE M. (2006): Nondualistic Paradigms in Disability Studies & Buddhism – Creating Bridges for Theoretical Practice, *Disability Studies Quarterly*, 26. évfolyam, 2006/3., <https://dsq-sds.org/article/view/723/900> (letöltve: 2021. 02. 25.).
- BOUCKAERT, LUK (2011): Spirituality and Rationality, in BOUCKAERT, LUK – ZSOLNAI, LASZLO (szerk.): *Handbook of Spirituality and Business*, London, Palgrave–Macmillan, 18–25.
- BUNGE, MARIO (1959): *Az okság*, Budapest, Gondolat.
- CORKER, MAIRIAN – SHAKESPEARE, TOM (2002): Mapping the Terrain, in CORKER, MAIRIAN – SHAKESPEARE, TOM (szerk.): *Disability/Postmodernity – Embodying Disability Theory*, London – New York, Continuum, 1–17.
- CSERTI-SZAUER CSILLA – KATONA VANDA – SÁNDOR ANIKÓ (szerk.) (2019): *Együtt oktatunk és kutatunk! – Inkluzív megközelítés a felsőoktatásban*, Budapest, ELTE BGGYK.
- FARKAS ATTILA MÁRTON (2020): *A buddhizmus rendszerváltása*, Budapest, A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, <https://www.youtube.com/watch?v=V6Aa7jt0d38> (letöltve: 2021. 02. 25.).
- FEYNMAN, RICHARD P. (2002): *„Tréfál, Feynman úr?”*, Budapest, Park Könyvkiadó.
- GUPTA, ANIMA SEN (1962): “The Meanings of That Thou Art”, *Philosophy East and West*, 12. évfolyam, 1962/2., 125–134.
- HAMVAS BÉLA (2006): *Scientia Sacra*, I. rész, Budapest, Medio.
- HESSE, HERMANN (2005): *Sziddhárta*, Budapest, Cartaphilus.
- JUNG, CARL GUSTAV (2011): *Az archetípusok és a kollektív tudattalan*, Budapest, Scolar.
- KAYE, JUDY – RAGHAVAN, SENTHIL KUMAR (2002): Spirituality in Disability and Illness, *Journal of Religion and Health*, 41. évfolyam, 2002/3., 231–242, <https://doi.org/10.1023/A:1020284819593> (letöltve: 2021. 02. 25.).
- KINDLER JÓZSEF (1982): A döntéshozatal társadalmi motívumai, *Vezetéstudomány*, 13. évfolyam, 1982/1., 11–20.

- KÖNCZEI GYÖRGY – SÁNDOR ANIKÓ (2019): Spirituality and disability, in ZSOLNAI, LASZLO – FLANAGAN, BERNADETTE (szerk.) (2019): *The Routledge International Handbook of Spirituality in Society and the Professions*, London – New York, Routledge, 159–166.
- LEONG, KENNETH S. (1998): *Jézus zen tanításai*, Budapest, Édesvíz Kiadó.
- OLIVELLE, PATRICK (1998): *The Early Upanisads* (Annotated Text and Translation), New York – Oxford, Oxford University Press.
- RAHNER, KARL (1983): *A hit alapjai*, Budapest, Szent István Társulat.
- *Upanisadok* (é. n.): <https://mek.oszk.hu/01300/01326/01326.htm#b388> (letöltve: 2021. 02. 25.).
- WHITING, RUSSELL – GURBAI, SÁNDOR (2015): Moving from the Implicit to the Explicit: ‘Spiritual Rights’ and the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, *Canadian Journal of Disability Studies*, 4. évfolyam, 2015/3., 103–126, <https://doi.org/10.15353/cjds.v4i3.233> (letöltve: 2021. 02. 25.).
- ZÁSZKALICZKY PÉTER (1987): A fogyatékoság-fogalom ontológiai vizsgálatának lehetőségéről (Kézirat), Budapest, A Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskola Pszichológiai Intézete.
- ZSOLNAI, LASZLO – FLANAGAN, BERNADETTE (szerk.) (2019): *The Routledge International Handbook of Spirituality in Society and the Professions*, London – New York, Routledge.

## RESHAPING THE WORLD: FROM INDIVIDUAL SPIRITUALITY TO COMMUNITY LEVEL SPIRITUALITY

### WHY TO DRAW DISTINCTION BETWEEN MICRO AND MESO LEVEL IN CONTEXT OF DISABILITY?

#### Abstract

*The essay defines the two levels of spirituality (micro and meso) and puts its basic concepts (spirituality and disability) into the context of Critical Disability Studies. Reinterprets the dilemma of Cain: "I know not; am I my brother's keeper?" (Mos 4,9).*

*It understands micro level spirituality as a self-developing tool of the individual, however, it finds the meso-level one as a fundamental momentum in the course of – not just understanding, but also – changing the world.*

*After redefining the concept of homo spiritualis (Luk Bouckaert) it moves towards a deeper explanation of participative higher education activities.*

**Keywords:** spirituality, disability, micro level, meso-level, Critical Disability Studies, participatory research/teaching higher education

#### Könczei György

*Egyetemi tanár (ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar Fogyatékoság és Társadalmi Részvétel Intézet), a Fogyatékoságtudományi Doktori Műhely (2010) létrehozója, a Fogyatékoság és Társadalom című periodika alapító főszerkesztője (2009–2016), a 2010-es évek derekán a CRPD Bizottság tagja.*

